

Marno János: Hideghullám

Magvető, 2015

„A kérdés az, hogy mi a válasz.”

M.J.: Versszigetelés

Oktatási segédanyag

Kiknek és hogyan tanítsuk?

Marno János kötete nehéz olvasmány lehet egy középiskolai tanuló számára. Nehezítheti a befogadást, hogy átlengi a kötetet az elmúlás, a betegség és az öregedés motívumköre, ami kevésbé érthető és értékelhető a legtöbb fiatal számára. Emellett a versnyelv is komoly akadályokat jelenthet a megértés során, hiszen Marno a kortárs költészet olyan sajátos vonalát képviseli, melynek előzményei kevésbé ismertek a diákok számára. Azonban pont ezek a nehézségek teszik izgalmassá a *Hideghullám* tanítását! Remek lehetőség, hogy valami egészen sajátos irodalmi anyaggal foglalkozzunk az órákon és fejlesszük a diákjaink értelmezési kompetenciáit. Nem szükséges a teljes kötet átfogó megismertetése – ahogyan ez más klasszikus és kortárs költőknél sem gyakorlat –, elegendő néhány verssel behatóbban foglalkozni. Jelen oktatási segédanyag a *Hideghullámmal* kapcsolatos általános műfaji kérdéseken túl elsősorban a Versszigetelés és A Dél című szövegekkel foglalkozik. A javasolt óraszám négy tanóra.

A *Hideghullámot* leginkább az érettségiző évfolyam tanóráin vagy fakultációs foglalkozáson érdemes tanítani a kortárs irodalom témaköreihez kapcsolva, és akár érettségi tételként is foglalkozhatunk vele. A feldolgozás során lehetőség szerint biztosítsunk néhány kötetet az osztály számára.

A kötet órai feldolgozását a szerző rövid bemutatása és ráhangoló feladatsor nyitja. Ezt követi az önálló és a közös értelmezés. A versek elemzését könnyed, szórakoztató és komolyabb munkát, nagyobb odafigyelést igénylő feladatok is segítik. A közös feldolgozás alatt a tanárnak lehetősége van kreatív feladatok közül is válogatni, melyek akár a további, a közös munkán túli tájékozódást és gondolkodást is elősegíthetik. A cél, hogy a szöveg feldolgozása révén a diákok önálló, kritikus gondolatokat is meg tudjanak fogalmazni a bemutatott témákkal és szövegekkel kapcsolatban. Ezáltal más kortárs alkotások befogadása is könnyebb lehet a későbbiekben.

Az oktatási segédanyag felépítése:

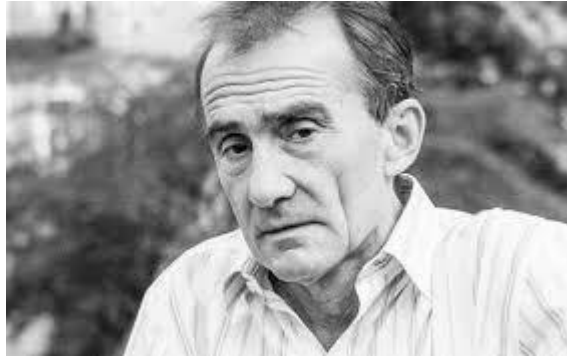
1. óra: A szerző és a kötet rövid bemutatása, a *Hideghullám* műfaji sokszínűsége

2-3. óra: A *Versszigetelés* c. vers értelmezése

4. óra: A „dahlmanni hang” – A *Dél* c. vers értelmezése

1. óra: A szerző és a kötet rövid bemutatása, a *Hideghullám* műfaji sokszínűsége

1. A szerző (rövid prezentáció segítségével)

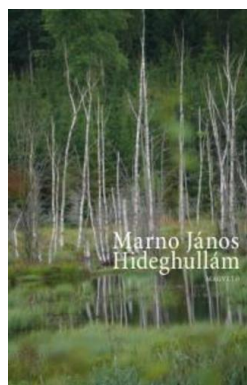
Vázlatos életrajz:

- Budapest, 1949. március 3.
- gimnázium: Pannonhalma és Esztergom
- 1968-1980: segédmunkás, alkalmi munkákból él
- 1970: házasság Forián-Szabó Évával, gyermekeik: Dávid (1977), Hanna (1979) és Katalin (1983)
- 1980-1986: szabadfoglalkozású író
- 1986-1989: szerkesztő a Műszaki Könyvkiadónál
- 1989-1991: rovatvezető az Igen folyóiratnál

Kötetei:

- *Együtt járás* (versek, Kozmosz Könyvek, 1987)
- *A múzsa és a bábu* (versek, Holnap, 1989)
- *A cselekmény – Isten ha egyszer lábra kap* (versek, Holnap, 1990)

- *A vers akarata* (tanulmányok, Tevan, 1991)
- *Az albán szálló* (versek, Holnap, 1992)
- *Fellegjárás* (versek, Jelenkor, 1994)
- *Marokkó* (versek, Pesti Szalon, 1996)
- *Paul Celan válogatott versei* (műfordítás, Enigma, 1996)
- *Az anarchia szórendje* (kisprózák, elbeszélések, Palatinus, 1997)
- *Nincsen líra...nélkül* (válogatott és új versek, Palatinus, 1999)
- *Daidal* (versek, Jelenkor, 2001)
- *A fénytervező* (versek, Palatinus/Árkád, 2002)
- *Nárcisz készül* (versek, Tipp Cult, 2007)
- *A semmi esélye* (Prae.hu/Palimpszeszt Kulturális Alapítvány, 2010)
- *Kezünk idegen formákba kezd* (esszék, Palatinus, 2011)
- *Kairos* (versek, Palatinus, 2012)
- *Hideghullám* (versek, Magvető, 2015)

2. A könyv

- Nézzük meg alaposan a könyv borítóját! Milyen gondolatokat ébreszthet az emberben?

- Mutassuk be pár szóban a kötet alapvető témáit (halál, öngyilkosság, elmúlás, öregség, családtagok stb.) és vázoljuk fel röviden a kötet kompozícióját (ciklusok és műfajok)!

3. Műfajok

A kötet feldolgozása remek lehetőséget kínál arra, hogy a diákokkal átismételjünk egy-egy klasszikus műfajt, vagy éppen egy eddig ismeretlen műfajjal ismerkedjünk meg. Néhány vers rövid megismerésén keresztül, csoportmunkában tárgyaljuk ezt a kérdést. Itt még nem a Marno-versek elmélyültebb értelmezése a cél, hanem az, hogy a kötet műfaji sajátosságait érzékeltessük.

- A tanulókat osszuk csoportokba, és minden csoportnak adjunk egy-egy műfajt az alábbiak közül:
 - prózavers
 - szonett
 - alkalmi vers
 - bökvers
 - haiku
 - hommage
- A csoportok nézzenek utána a kapott műfajoknak, keressenek rá példákat is a magyar líratörténetből (tankönyv, internet, tanári segítség stb. igénybevételével). 10-15 perc után hallgassuk meg a csoportok beszámolóit és a felolvasott verspéldákat.
- Adjunk a csoportoknak egy-egy Marno-kötetet! A feladatuk, hogy keressenek verseket az általuk ismertetett műfajban és olvassák fel a társaiknak a költeményeket. Hallgassunk meg néhány véleményt a versek kapcsán!

2-3. óra: A *Versszigetelés* c. vers értelmezése

1. Gondolatok a címek és az ajánlás kapcsán

- A tanulók ötletei alapján rajzoljunk fel asszociációs hálót a táblára a sajátos szóösszetételből kiindulva!
- Nevezhetjük Marno verscímét hapax legomenonnak?
Hagyjunk pár percet a diákoknak, hogy a telefonjuk segítségével „kinyomozhassák” a választ. Kiderül, hogy bár egyéni szóalkotásnak tűnik, mégsem az, ugyanis Fülöp Gábor is írt ilyen címmel verset: <http://holdkatlan.hu/index.php/irasok/vers/2028->

[fulop-gabor-versei-ruck-wers-metamorfozis-vers-szigeteles](#) (igaz, kötőjellel kapcsolta össze a szavakat).

- Olvassunk fel néhányat a kötetben szereplő sajátos Marno-szóalkotásokból! (pl. *Alagútvesztő, Átalakulatok, Tükörének* stb.)
- Érdemes az ajánlással is foglalkozni egy kicsit: mi lehet a szerepe, kinek ajánlja a versét stb.
- A verscím mellett az alcímről is hallgassuk meg a diákok gondolatait!

2. A szöveg értelmezése

- Olvassuk fel hangosan a verset a kiegészítő szöveggel együtt, és beszéljünk néhány mondatot az első benyomásokról!
- Most mit gondolnak a címekről?
 - *Versszigetelés*: a sorok kitöltése jegyzetekkel, kommentárokkal – ezáltal lesz teljes az alkotás
 - *Tányérégő*: a konyhai világítótest fajtája
- Próbáljunk új címet és alcímet adni a szövegeknek!
- Mennyire kapcsolódik az ajánlás a szöveghez?

Nem szerves része a versnek, nem kapcsolódik hozzá erősen (nem szerepel Kerkai a versben, nem említi meg, a téma sem illeszkedik stb.), ahogy ez más Marno-versek ajánlásánál is megfigyelhető.
- Most olvassák el magukban újra a verset, és csoportokra osztva a következő kérdésekre keressék a választ! A válaszokat a szószólók adják elő, mi pedig vázoljuk fel ezeket a táblára pókhálóábra formájában. Ezután – a rendelkezésre álló időtől függően – a lehetséges válaszokat vagy egyesével vitassuk meg, vagy válasszunk ki néhányat és azok mentén értelmezzük a szöveget.
 - Mi a vers műfaja?

szonett – 14 soros költemény
 - Milyen főbb témákat dolgoz fel?
 - emlékezés, emléktörédek, visszaemlékezés az apáraTöbb síkon zajlik az emlékezés. A kiindulópont a versbeszélő emlékezésének megindulása a légy kapcsán, ahogy a tudatában előúsznak a gyerekkori vacsora mellett más emlékek is.

- haláltudat, elmúlás

A döglégy sorsa felfogható az elmúlás metaforájaként is, ahogy agóniája a lírai én betegségtudatát tükrözi: „Eredetileg csak kósza kérdésként vetődött fel bennem a kérdés, ahogy az a cseppnyi őszi csemetelég beröppent a fejem fölé, hogy mit szenvedhet a légy röpke egy-két hónapos élete során, okkal neheztelhetek-e a teremtségre tehát, amikor hatvanvalahány évesen a görcsös fuldoklást túlságosan súlyos büntetésszámba veszem.” Az elmúlás tematikáját erősíti az is, hogy a szöveg kitér arra, hogy a benne szereplő családtagok a megírásukkor már régen nem éltek.

- ars poetica

A kísérő szövegben egy korábbi feljegyzés említéséből kiindulva olvashatunk az emlékek artikulálásának kényszeréről, törekénységéről és kudarcáról. Arról, hogy az ember képtelen az emlékeit felidézve a jelenét megérteni, „bójaként” segítségül hívni, még ha korábban ilyen céllal is rögzítette őket: „És hány és hány hasonlóan szingli följegyzés egy-egy blokkfüzet-oldalon, amelyek ma inkább lakatnak bizonyulnak, mint kulcsnak.” Ezt tovább fűzve állapítja meg, hogy tulajdonképpen a verset ennek a kudarcnak a felismerése szüli: „Vajon a vers nem az e fölötti kétségbeesés objektuma-e, ami hol lezuhanni látszik, hol levitálni ringva, mintha víztömeg tartaná fenn a szavait, a héjuknál fogva?”

- Milyen a vers időkezelése, milyen idősíkokat találunk?

jelen: az emlékezés megindulás

közelebbi múlt: szobabiciklizés és jegyzetelés

távolabbi múlt: vacsora az apával

Ezek az idősíkok elmosódó módon és okokból váltják egymást, nem lehet mindig biztosan tudni, hogy az említett emlék melyikbe tartozik. Ez a technika az emberi emlékezés általános problematikáját sugallja: emlékeink töredékesek, és a jelentéktelennek tűnő jelenetek sajátos hangsúlyt kaphatnak az idő előrehaladtával.

- Mi a kapcsolat a vers és a hozzá tartozó szöveg között?

A prózai szöveg nem igazán egészíti ki vagy magyarázza a verset, inkább továbbmegy a megindult emlékezésben. Sajátos, nem logikus, inkább asszociációs síkon kapcsolódnak benne egymáshoz a különböző témák: korábbi emlékek, a légy agóniája, apa-fiú kapcsolat, a versírás mibenléte stb. A kötet első (nulladik) ciklusa ehhez hasonló prózaversekből áll, érdemes kicsit idézni ezekből is.

- Vázoljátok fel a családképet!

rideg, az apától idegenkednek a gyerekei, a család nőtagjai összetartanak, a két férfi azonban magányos

- Jellemezzétek az apa-fiú kapcsolatot!

Az apa néhány éve szabadult a börtönből, korábban halálra ítélték („Ez esetben egy döglégy végezné el azt a munkát, amit apám ellen a katonai bíróságon az első tárgyalás végeztével kilátásba helyeztek.”) A börtönben ki kellett operálni a gégéjét, így nem képes a normális beszédre. Ebben a helyzetben különösen groteszk hatást keltenek a „Mi azonban nem szólalunk meg az apámmal...” és a „Mégsem ezért hallgatunk...” sorok. A kommunikációt mégsem ez lehetetleníti el, hanem a mondanivaló hiánya, melyet csak a család női tagjai oldhatnának fel. A fiú nézőpontja érvényesül a szövegben.

3. Párhuzamok

- Milyen irodalmi szöveget lehetne ehhez a vershez kapcsolni? Pl.:

- Örkény István: *Nászutasok a légypapíron*

Az egyperces novella a Marno-vershez hasonló groteszk és részvétteljes hangon beszél a csapdába esett légyről.

- Petőfi Sándor: *Egy estém otthon*

Petőfi helyzetdala szintén egy kiegyensúlyozatlan apa-fiú verset tár elénk, ahol ugyanúgy a fiú nézőpontja a hangsúlyos

- Marno János: *Tányérégő*

„Legalább a cím maradjon a régi. / A húsz évvel ezelőtti.”

A szerző ezzel a címmel korábban már publikált egy verset (Alföld, 2002/7.)

- Vessük össze a két költeményt! Mi készíthette a szerzőt az újraírásra?

Tányérégő

Ott ül az apja a sárga és hideg
homályban, nyugton ül, felkötött állal,
a kötést nem látni, hol hurkolták el.
Síkos a lépcső, jobb, ha itt megtorpan: az éj-
szaka törik, akár az üveg. Kézfejét
nekiveti a barna szilánkos termés-
könek, s gondolatban már odabent van. Mint aki
életében még ki nem tette a lábát onnan. H-
onnan. Nem halad tovább, a kérdést feszegeti,
szeme az apján, azé a mennyezeten: s megleng
a légyapír, ez valami már-már, hunyorog
az izzó a sárga tányérban, és nem alszik
ki végül mégsem. A kosz viszont mérhetetlen,
hiába látja be az ember; ám szebb így még,
hogymágában uralkodik magán. Apja legyint,
de a tekintetével másutt jár, azt nem hagyja el-
kapni, hagyatkozzék ő csak a képzeletére,
valamire előbb-utóbb így is, úgy is viszi. Még
öröme is telhet egyszer-egyszer benne. Ostobaság
firtatni, hogy miben. Végtére is az ember a világ
és nem a világ az ember edénye. Te vagy a tál,
mondhatná, ha hangját tudná hallatni, az apja, én
pedig a tél, mely nem enged föl egyhamar itt
senki fia kedvéért. Megeshet, hogy egyáltalán
nem enged fel többé. Miket nem mond a vén kópé.
Mintha kerékpárt hajtana, melynek épp az imént
ment ki a fél kereke; s mintha valóban így történt
volna; mi célja kétségbe vonni. A kerékpár
a múlté, darabjai talán kint a kamrában
megvannak még, porba s pókhálóba rejtve; egyes

pókok állítólag túlélnek a legkomiszabb ítélet-időket. Utazgatnak mintegy, az idők áramával egybefogózza, magukba feledten. Hallani az égő zizegését, a szál azonban, csoda folytán, nem szakad meg továbbra sem, sem a félelem az anyagtól, mely valamikor magába nyel, tudvalevőleg. Úgy lesz ott, ahogy apja nyakán vonaglik a heg. Apja ott lélegzik, nem vesz részt benne a feje, de minthogyha borostája egyenest a csontjából eredne; könnyűszerrel üti ekképp át a kötést. Fejét tehát, ha egyáltalán jelent ez a szó valamit, higgadtan, a kötés szerint, és szó szerint egyszersmind, hidegen tartja. Hideg fejjel rontani a falnak: ez volna a cél. És nem tagadni esendőségét, csupán jelezni majd, hogy ha megesik a vég, ő kívüláll (hisz rég túlvan) rajta. Egyszerre ül az asztalfőn s a végén. Most, hogy a házban, rajta kívül, senki. Az embert a sírás kerülgeti; forgósél támad a testében álmában, és mégsem bír egyik oldaláról a másik oldalára fordulni, nem megy neki, és hangja sem hagyja el a száját, hanem a szemén át tolulva távozik lassankint magából, vöröses és hályogszürke pépben, mint a darálthús. S az apja erre ismét csak legyint, meglibbentve kézfejével az alálógó légy-papírt; és elbillen az égőt beborító tányér is, fény derül a konyha számos meghitt szegletére, amelyhez mind fűződik valami mondhatatlan emlék. Nem minthogyha rosszul venné ki magát bármelyik: csupán a szótól elütően, ennek a világnak első természete lett az árnyék.

4. Összegzés

- Lezárásként összegezzük a verssel kapcsolatos megállapításokat és röviden beszélgessünk a diákok benyomásairól!
- Házi feladat: Nehéz, de nagyon érdekes feladat lehet a vállalkozó kedvű diákok számára illusztrációk rajzolása a *Versszigetelés*hez.
- Házi feladat: A következő órára olvassák el Borges *Dél* c. elbeszélését. <ftp://ontologia.hu/Language/Hungarian/Crawl/MEK/mek.oszk.hu/00400/00461/html/borges12.htm>

4. óra: A „dahlmanni hang” – A *Dél* c. vers értelmezése

1. Ismerkedés a szövegekkel

- Olvassuk fel hangosan a verset, majd hallgassuk meg a diákok gondolatait!
- Hogy tetszett a Borges-szöveg?
- Csoportokban dolgozva nevezzék meg az elbeszélés legfontosabb témáit. A kapott válaszok közül néhányat írjunk fel a táblára!

pl. betegség, az élet szeretete, (halál)félelem

- Mit gondoltok az elbeszélés nyitott végéről (pl. zavaró, hiányérzetet kelt, így teljes stb.)? Fejazzék be három mondatban a történetet! Hallgassunk meg egy-két ötletet, és kérdezzünk rá a megoldásokra!

2. A *Dél*

- Olvassák el újra a verset és fogalmazzanak meg válaszokat a következő kérdésekre. A kidolgozott válaszokat érdemes akár vita keretében is meghallgatni.
 - Mit gondoltok a sajátos felütésről: „két tragédia”!

A verskezdesben a lírai én a dátum kapcsán magára reflektál („születésem előtt”), azonban rögtön ezután – látszólag – eltávolítja magától a témát és Borgesről olvashatunk. Így a tragédia szó kissé elveszti a súlyát. (Érdekességként felhívhatjuk a diákok figyelmét, hogy a vers ezen sorainak nagy része szinte szó

szerinti átvétel a Wikipédia Borges-szócikkéből, ami erősíti a szöveg prózai jellegét - https://hu.wikipedia.org/wiki/Jorge_Luis_Borges)

- Hogyan lehetne felvázolni a vers ívét? Honnan hova jut el?

1938 – önreflexió → „két tragédia” – Borges → „magam” – újra a lírai én kerül előtérbe: „dahlmanni hang” → „tébolyult félelem” – haláltudat

- A „dahlmanni hang” értelmezése

Borges elbeszélése indította el a versbeszélőt, hogy keresse a saját „írashangját”, arra, hogy önmaga „legbenső idegenségét” megragadva ismerhessen magára, talán mint tiszta emberi létezőre, túl az esetlegességeken, melyek az ember személyiségét alkotják (vö. *Kenyérharc*). Ezért is hivatkozhat az igaz szerelemre, melyben ez a legmélyebb emberi mag találkozik a/egy másikkal.

3. A két szöveg kapcsolata

- Milyen pontokon kapcsolódik egymáshoz Marno és Borges szövege?
- cím: már a *Hideghullámban* szereplő vers címe is egyértelműen az argentin író elbeszélésére utal azáltal, hogy a határozott névelő után nagybetűt használ, jelezve, hogy műcímről van szó
- kimondott kapcsolat: a vers nyíltan ki is mondja, hogy elolvasása után mennyire erős hatással volt rá a *Dél* c. elbeszélés: „évekig a hatása alatt kerestem az írashangot” (Borges elbeszélése magyarul a *Nagyvilág*, 1969. XIV./2. számában jelent meg)
- a kocsma: a vers egy ponton rá is játszik az elbeszélés kocsma jelenetére: „Látni viszont mégiscsak sikerült / meglátnom magamat egy ízben a kocsma / homlokzatán égő lámpa fényének és árnyékának / a pengeélen áthaladni tébolyult félelemmel, / hogy az a penge csak arra vár, hogy testemmel / együtt a tudatomat is kettéhasítsa.” – a helyszín felszínes egyezésénél fontosabb, hogy a haláltudatot képviselő elemek is visszaköszönnek: penge és félelem

4. Összegzés

- Lezárásként összegezzük a verssel és az elbeszéléssel kapcsolatos főbb megállapításokat és röviden beszéljünk a diákok benyomásairól!